

УДК: 37. 012:373. 3. 091. 64

Шевченко Алла,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української та російської філології Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ “Кримський гуманітарний університет”, м. Ялта

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті визначається наявність гендерних уявлень і стереотипів, що домінують у масовій свідомості та знаходять відображення в організації навчально-виховного процесу. Здійснюється спроба зробити гендерний аналіз підручників для учнів початкової школи, виявляються особливості викладу матеріалу та подання ілюстрацій в підручниках.

Ключові слова: *гендер, гендерний аспект, патріархальний стереотип, гендерний підхід, гендерний стереотип.*

Shevchenko A. Analysis of the contents of textbooks for elementary school students in the gender aspect

The article identifies the presence of gender representations and stereotypes that dominate the public consciousness and are reflected in the educational process. The article disinseno attempt to do a gender analysis of textbooks for elementary school students, revealed features of presentation and submission of illustrations in textbooks.

Keywords: *gender, gender aspect, patriarchal stereotype, gender approach, gender stereotype.*

Постановка наукової проблеми. Сьогодні у системі освіти значна увага приділяється гендерному питанню. Це пов'язано з тим, що перед вітчизняною освітою стоїть завдання підготовки покоління, що підростає, до взаємодії з нестабільним середовищем, формуванням умінь вирішувати соціальні проблеми різного рівня, що й зумовило пошук нових шляхів розвитку цілісної особистості в сучасній системі освіти.

Педагогічні дослідження в сучасних умовах спрямовані на вивчення гендеру як специфічного інструмента детермінації чолові-

чої й жіночої індивідуальності й механізмів її формування в процесі навчання й виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що аналіз гендерного підходу до навчання та виховання, становлення гендерної ідентичності, формування культури міжстатевих взаємостосунків висвітлюється у працях С. Вихор, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, І. Мезеря, А. Мудрик, Л. Столярчук, М. Толстих. Проблеми інтеграції гендерного підходу в систему освіти України в цілому і, особливо, в системі вищої педагогічної освіти досліджують Л. Булатова, Т. Говорун, І. Зверева, Я. Кічук, О. Луценко, О. Смоляр, О. Сухомлинська та ін.

Проблеми шкільної освіти з урахуванням гендерної складової взаємостосунків висвітлюються у працях Т. Говорун, В. Кравець, О. Кікінежді, Н. Лавриченко; впровадження гендерного підходу до виховання учнівської молоді та її професійної підготовки є темою досліджень Т. Голованова, І. Мунтян, О. Цокур.

Гендерний аналіз шкільних програм, підручників, посібників та методичної літератури здійснюється незначним за кількістю колом дослідників: Т. Барчуновою, Т. Говорун, Н. Городновою, С. Вихор, О. Кікінежді, Л. Яценко.

Мета статті: здійснити гендерний аналіз підручників для учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Формування гендерних уявлень хлопчиків і дівчаток відбувається під впливом школи, оскільки значну частину часу діти проводять саме в школі. У процесі навчання учні можуть або закріплювати патріархальні стереотипи, засвоєні від батьків і засобів масової інформації, або ж відійти від них. Сутність патріархальних гендерних стереотипів полягає в тому, що чоловік сприймається як діноча, самостійна, самодостатня особистість, тоді як жінка – пасивна, несамостійна, залежна. У межах патріархальних стереотипів роль жінки обмежена. Вона народжує дітей і піклується про сім'ю. Патріархальні стереотипи, безперечно, обмежують поведінку людини, не дають змоги їй реалізувати всю повноту людської природи.

Шкільна освіта в Україні – гомогенізаційний гендерний чинник. Навчальні дисципліни є однаковими для хлопців та дівчат за винятком трудового навчання, яке диференціюється за статтю.

Молодший шкільний вік – важливий період формування особистості чоловіка/жінки, тому що саме в цей період закладаються перші настанови, ціннісні орієнтації, основи гендерної поведінки, культури взаємовідносин статей, що впливають на розвиток і подальше становлення жіночої/чоловічої індивідуальності, її майбутнє соціальне й сімейне життя.

Важливим каналом трансляції та формування соціокультурних стереотипів, чинником гендерної просвіти є зміст навчального матеріалу підручників і посібників.

Мета нашого дослідження – виявити особливості викладу матеріалу, подання ілюстрацій у підручниках. Проведення гендерного аналізу підручників для учнів початкової школи передбачало використання методу контент-аналізу.

Для гендерного аналізу ми обрали 7 підручників початкової школи. Ці підручники містять і великий текстовий матеріал, і достатньо ілюстрацій [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Аналіз підручників для дітей молодшого шкільного віку засвідчив, що гендерні уявлення й стереотипи, які домінують у масовій свідомості, знаходять відображення в організації навчально-виховного процесу.

Одним із завдань нашого дослідження є підтвердження того, що сучасні підручники для середньої і старшої ланки є статеві типізовані, тобто подають “чоловічі” цінності як єдині й універсальні, а жіночими цінностями є материнство і сім’я; мова підручників містить сексистські настанови; жінки неадекватно представлені у навчальних матеріалах. Ознайомлення педагогічної громадськості з результатами таких досліджень дасть змогу по-новому розглянути проблему виховання статей і здійснити теоретичні пошуки її розв’язання.

Контент-аналіз змісту тексту підручників показав, що у своїй більшості шкільні підручники написані традиційною мовою, яка змальовує хлопчиків і чоловіків як людей, здатних на великі звершення (підкорення стихій, перемога у війні, створення нового), а дівчаток і жінок – орієнтованих тільки на успіхи в “приватній сфері” сім’ї; при цьому традиційно “жіноча” діяльність зображується, зазвичай, зневажливо, а жінки представлені як подружки, дружини або, у кращому випадку, помічниці, які сприяють успіхові чоловіків.

У підручнику “Я і Україна” для початкової загальноосвітньої школи вміщено такі “поради” для дівчаток і хлопчиків: “Поради Оксанки: умій поважно вислухати інших; не задавайся: ти такий, як і всі; не картай, а допомагай; не хвалися, а роби; не лайся, а переконуй; допомагай і тобі допоможуть; не переживай, якщо хтось кращий за тебе, спробуй сам стати таким. Поради Миколки: виробляй командний голос: кричи на рідних і на тих, хто не може відповісти тобі тим самим; очолой усе, навіть зграю гусаків; голосуй за себе обома руками; сміливо захищай тих, хто і сам за себе постоїть; будь зразком для інших: для цього хвали і заохочуй себе як можеш” [1, с. 140].

Із порад Миколки видно, що хлопці бажано швидше видатися зарозумілими, ніж невпевненими в собі. “Не вагайся, геть сумніви, дій!” – ось кредо соціалізації хлопчачої, а згодом – чоловічої поведінки, а настанови, звернені до жіночої статі, протилежні за змістом.

Разом із тим варто зазначити, що сьогодні має місце певний прогрес у збереженні гендерної рівності засобами навчальної літератури. Новітні підручники репрезентують розширене коло занять жінок із їх наближенням до чоловічих професій і навпаки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Контент-аналіз підручників початкової школи показав, що в їх змісті є гендерні стереотипи, як один із видів соціальних стереотипів, заснований на прийнятих у суспільстві уявленнях про маскулінне й фемінне та про їх ієрархію. Гендерні стереотипи, які є у змісті підручників, відрізняються сексизмом щодо жінки. Вони транслюють патріархальні уявлення про роль чоловіка та жінки в житті суспільства.

Список використаної літератури:

1. Бібік Н. М., Коваль Н. С. Я і Україна, 2 клас / Н. М. Бібік, Н. С. Коваль. – К. : Форум, 2006. – 144 с.
2. Богданович М. В. Математика : підруч. для 4 кл. / М. В. Богданович. – К. : Освіта, 1999. – 239 с.
3. Богданович М. В. Математика: підруч. для 1 кл. – 2-ге вид. – К. : Освіта, 2006. – 128 с.
4. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар : підруч. для 1 кл. / М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипченко. – К. : Освіта, 2005. – 143 с.
5. Хорошковська О. Н. Українська мова : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навч. / О. Н. Хорошковська, І. І. Охота. – К. : Освіта, 2007. – 159 с.

6. Хорошковська О. Н., Охота Г. О. Українська мова 2 кл. – Ч. II. Підр. для 2 кл. шк. з рос. мовою навч. / О. Н. Хорошковська, Г. О. Охота. – К. : Освіта, 2002. – 112 с.

7. Хорошковська О. Н., Свашенко А. О., Воскресенська Н. О. Українська мова : Підр. для 4 кл. / О. Н. Хорошковська, А. О. Свашенко. – К. : Освіта, 1995. – 288 с.